

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Információs
társadalom

05/003

BRITZ, Johannes J.: To know or not to know: a moral reflection of information poverty = J.Inf.Sci. 30.vol. 2004. 3.no. 192-204.p. Bibliogr. 55 tétel.

Tudni vagy nem tudni... Az információs szegénységről

Hozzáférhetőség; Információs társadalom

A cikk etikai nézőpontból vizsgálja az „információs szegénység” problémáját. Meghatározása szerint az információs szegénység olyan helyzetet jelent, amelyben az egyéneknek és közösségeknek nincsenek meg a megfelelő jártasságaik, képességeik vagy anyagi eszközeik az információk hatékony eléréséhez, megértéséhez és alkalmazásához. További jellemzője az alapvető információk hiánya és a korszerűtlen információs infrastruktúra. A cikk állítja, hogy az információs szegénység komoly erkölcsi probléma, és mivel a társadalmi igazságtétel kategóriájába tartozik, az egész világon a társadalmi felelősség morális napirendjén kellene szerepelnie. A társadalmi igazságosság alapján a cikk számos erkölcsi alapelvet fogalmaz meg, amelyek irányadóul szolgálhatnak az igazságos információs társadalom megteremtését célzó társadalmi, gazdasági és politikai kezdeményezésekhez.

(Autoref.)

Nemzeti könyvtárügy

05/004

BILIŃSKI, Lucjan: Biblioteki i czytelnictwo w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 = Po-radnik Bibl. 2004. 10.no. 3-6.p.

Legyelország: könyvtárak és olvasók a Nemzeti Kultúra Fejlesztési Stratégia 2004-2013 közötti időszakra szóló programjában

Fejlesztési terv; Könyvtárpolitika

A kulturális miniszter az interneten közzétette a Nemzeti Kulturális Fejlesztési Stratégia programját a 2004-2013 közötti időszakra.

A stratégia összességében a Nemzeti Kulturális Program alábbi 5 pillérére támaszkodik:

- A művészeti iskolák „mesterképzésének” bevezetése és fejlesztése.
- A nemzeti kulturális örökségek és műemlékek védelme.
- Az olvasás és a könyvszakma támogatása.
- A művészeti intézmények fejlesztése.
- *Az idő jelei* c. nemzeti kulturális program.

A könyvtárak a harmadik program keretén belül érintettek a kulturális stratégia céljainak megvalósításában.

A programban fontos figyelmet kap a könyvtári hálózaton belül a könyvtárak számának csökkenése a kisvárosokban és kistelepüléseken. A negatív tendenciát jelző területeken fontos a könyvtárak felszerelésének, berendezésének fejlesztése. A közkönyvtárak átalakításának és modernizációjának célja, hogy a könyvtárak az információs társadalom korszerű épületei, helyszínei lehessenek. A könyvtárak

korszerűsítése, átalakítása mellett olyan új, más közintézményekkel együttműködő könyvtári pontok létrehozása is szükséges, amilyen pl. a lengyel posta munkahelyein való könyvtári ellátás biztosítása.

Bizonyos esetekben a közkönyvtárak épületeinek felújítása, az infrastruktúra kiépítése, a könyvtárak modernizációja elkerülhetetlen a régiókban. Fontos szerepet kap a programban a könyvtárak számítógépesítése, az online kapcsolat megteremtése, az internet-elérés biztosítása a könyvtárhasználók számára.

A programban hangsúlyos feladat a könyvtárak szervezetének és funkcionalitásának javítása. A könyvtárak ennek megvalósításában új lehetőségek bevezetésével is közreműködhetnek, pl. vállalkozói tanácsadó pontként működő szolgáltatásokkal, turisztikai információk közvetítésével, szakmai kiadók katalógusainak terjesztésével, szakfolyóiratok továbbításával a felhasználók felé stb.

Fontos szempont, hogy az átalakulásban a könyvtárak megtalálják a helyi társadalom igényeihez vezető legmegfelelőbb utat.

A könyvtárak legkomolyabb kínálata azonban változatlanul a gyűjtemény folyamatos bővítése a kiadók újdonságaival. A kulturális minisztérium ennek támogatására 2004-2006 között 30 millió zloty-val növeli az állománygyarapítási összegeket. A közkönyvtárakban ennek a támogatásnak az a feltétele, hogy a fenntartók biztosítsák a beszerzések 50 %-át.

A folyóiratok kiadásának programjában a teljes körű kulturális minisztériumi dotálás a cél (patronált folyóiratok). 2001-ben erre a célra a minisztérium több mint 10 millió zloty-t fordított. Az alapelv a kulturális büdzből finanszírozott folyóirat-kiadás esetén a kötelező folyamatos megjelenés, a támogatásoknak az előző évihez képest való emelése. Egyértelmű, hogy a kulturális minisztérium által támogatott folyóirat-kiadások esetén elvárás a legnagyobb és legmagasabb kulturális értékek közvetíté-

se, amelyet az íráskor színvonala, a hazai és külföldi szerzők közreműködése is garantál.

A helyi könyvtárak szerepkörének átalakítása a könyvtárak felszereltségének, berendezésének korszerűsítését, számítógépekkel való ellátását, szolgáltatási körök bővítését, az újdonságok beszerzését egyszerre jelenti a 2004-2013 között érvényes stratégiai elvek alapján, amelytől az olvasók körének emelkedését várják Lengyelországban.

Ezt a célt az alábbi területek által is igyekeznek megvalósítani:

1. Széles körű akciók és kampányok szervezése a gyermekek olvasási kedvének növelésére. A gyermekek fejlődésében, fejlesztésében az olvasás szerepének hatékonyabb közvetítése.
2. A tanárok központi ösztönzése iskolai irodalmi versenyek szervezésére.
3. Gyermekversenyek szervezése a legjobb gyermekkönyv címért.
4. Az iskolákban költő és író találkozók szervezése.
5. Versenyek szervezése a legnépszerűbb gyermekirodalmi hős címért.
6. Olvasási „divat” diktálása közös kampányok, irodalmi alakok népszerűsítésével.
7. Producerek biztatása gyermekprodukciók létrehozására irodalmi művek alapján.
8. Együttműködés a média képviselőivel a külföldi könyvek információinak közvetítésében.
9. Pozitív kép kiépítése az iskolai kötelező olvasmányokkal kapcsolatban.
10. Regionális központok szervezése a gyermekkönyvekkel kapcsolatos információkról.
11. Az olvasás pozitív népszerűsítése a gyermekek és az ifjúság körében az „olvasva tanulás” programon keresztül.

Az olvasók számának növekedését Lengyelországban az oktatás és nevelés fejlesztésével összhangban, az illetékes minisztériumok szoros együttműködéseiben, a prioritások megfogalmazásaitól egyszerre várják megvalósulni.

A könyvtári tevékenység művészeti, kulturális programokkal gazdagodva integrálódik, „a könyvtár a város szíve” programban találkozók, viták, művészeti előadások, gyermekszakkörök, könyvtári órák szerveződnek.

A könyvtárosok képzését biztosító program által konferenciák, oktatási intézmények, diplomás és más képzési formák biztosítják a könyvtárak dolgozóinak fejlődését.

A könyvpiac problémáinak megoldásában a kiadók és könyvkereskedők bevonásával lehet eredményt elérni. Nélkülözhetetlen a lengyel könyvek hatékonyabb hazai és külföldi támogatottságának promóciója a kulturális minisztérium és az európai strukturális alapok finanszírozásával.

A könyvek szerepének alakulásában fontos szerepe lehet a szerzők, a fordítók, kiadók társadalmi-gazdasági helyzetének, megítélésének is. A kulturális minisztérium támogatja a kiadók tevékenységét például a fordítások finanszírozásával. Célja, hogy mind a világirodalom, mind a lengyel irodalom szépirodalmi műveinek fordításai nagyobb számban jelenjenek meg. A kulturális miniszter díjat alapított a legjobb fordítás elismerésére, amelyet lengyelből fordítanak a közösség valamelyik nyelvére. A kulturális minisztérium büdzséje a könyvkiadás támogatásában jelentősen emelkedett.

Az Olvasás és a könyvszakma támogatása nemzeti programban kettős hatás érezhető: pozitívan megfogalmazza a könyvtári tevékenységek szintjének emelési szándékát, gyakran azonban értékelhetetlen a kormányzati és önkormányzati oldal felelőssége kérdésében.

Végül egy észrevétel: várható lett volna, hogy a könyvtáros szakma 2013-ig szóló komplex programjában a tervezett könyvtári változások információi is szerepelnek, a témában azonban egyelőre az információ hiánya jelenti az információt.

(Prókai Margit)

05/005

NOVÁ, Hana: Program eIFL Direct v českých knihovnách v letech 2000-2003 = Nár.Knih. 15.roč. 2004. 2. no. 92-95.p.

Az eIFL Direct program a cseh könyvtárakban a 2000-2003. években

Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat; Tárogatás -más országnak; Teljes szövegű adatbázis

Az eIFL Direct program (Electronic Information For Library Direct) a Soros Alapítvány támogatásával 1999-ben indult azzal a céllal, hogy Közép-, Kelet-Európa, Dél-Afrika könyvtáraiban és információs intézményeiben biztosítsa a használók számára a tudományos információhoz való gyors és minőségi hozzáférést teljes szövegű adatbázisok által.

A program másik fontos célja, hogy lehetővé tegye az egyes területek számára az elektronikus információs forrásokhoz való hozzáférést konzorciumokon keresztül.

A program keretében elsőként az amerikai EBSCO adatbázis vált hozzáférhetővé, mely elsősorban humán-, társadalom- és gazdaságtudományi irányultsága miatt lett kiválasztva. Az OSI (Open Society Institute) közreműködésével kötött nemzeti licenckes széles körű demokratikus hozzáférést biztosítanak az információkhoz.

Az eIFL Direct programhoz jelenleg több mint 2200 könyvtár csatlakozik mintegy 50 országból.

A cseh oktatási minisztérium „Kutatási és fejlesztési információs források” programja keretében a csehek 2000-ben csatlakoztak az eIFL Directhez. A jó infrastruktúrájának és a használók jó színvonalú információs jártasságának köszönhetően a cseh könyvtárak kezdettől fogva gyakori használói az EBSCO-nak.

A használathoz a cseh könyvtárosok és információs szakemberek 2000-2003 között 24 alkalommal mintegy 476 fővel vehettek részt képzésben.

A projekt információs anyagai között cseh nyelven jelent meg az adatbázis használói kézikönyve a

nemzeti könyvtár könyvtárak számára készült ingyenes kiadásában.

A program megvalósításában és népszerűsítésében fontos eszköz volt a projekt 2000-tól elérhető weboldala. Folyamatosan friss információk és statisztikai adatok találhatóak itt az egyes könyvtárak adatbázis-használatáról, melyek az ICOLC ajánlásaival összhangban a statisztikai szabvány (Code of Practice) alapján készülnek.

A könyvtárak számára az EBSCO nemzetközi szemináriumokat szervezett az adminisztrációs modul, a különböző statisztikai adatok követésének alkalmazására. A statisztikai adatok szerint az EBSCO használatának aránya legjelentősebb a felsőoktatási, az akadémiai és a nagy szakkönyvtárakban. 2003-ban a keresések több, mint 90 %-a ezekben az intézményekben az EBSCO használatát jelentette.

A statisztikai adatokon kívül az érintett intézményekben kérdőíves felmérést is végeztek a használók körében. A projekt értékelésében fontos szempont volt, hogy a válaszadók 72 %-a felsőoktatási intézményből, akadémiai munkahelyről vagy szakkönyvtárból származott.

A cseh nyilvános könyvtárak 2003-tól jelentős számban bekapcsolódhattak az eIFL Direct programba.

Az EBSCO és az OSI licenc-szerződés keretében átlapodott meg az adatbázisok számának kérdésében. A projekt négy éve alatt folyamatosan bővült az adatbázisban található címek és retrospektív adataik száma. A legjelentősebb adatbázis az *Academic Search Premier*, mely főként a humán-, társadalomtudományi, műszaki és orvostudományi szakfolyóiratok anyagát tartalmazza. A teljes szövegű címek 2004 elején 4500 tételt tartalmaztak. 114 címhez 1975-ig visszamenőleg megtalálhatók a retrospektív adatok, néhány periodika esetén pedig az első számtól kezdve. 3248 folyóirat nem amerikai kiadású, ebből 1517 cím európai kiadóhoz kapcsolódik.

A másik fontos adatbázis a *Business Source Premier*, mely a gazdaság, pénzügy, management, nemzetközi kereskedelem témaköréhez kapcsolódik. Teljes szöveggel elérhető benne 3700 cím, melyből 352 rendelkezik 1965-ig retrospektív adatokkal. 1681 periodika nem amerikai kiadású, ebből 771 cím európai.

Újdonság a teljes szövegű cikkek esetén, hogy 2002-től automatikus fordításra van lehetőség német, francia és spanyol nyelvre.

Az EBSCO a projekt keretében a finanszírozás emelése nélkül további bibliográfiai adatbázisokat tett elérhetővé, pl. ERIC, Agricola, Econlit, GeoRef, INSPEC, Psyc-INFO stb. Az adatbázisok közül a projekt ideje alatt az Academic Search Premier-t és a Business Source Premier-t használták a leggyakrabban.

Az EBSCO adatbázisai a könyvtárak és információs intézmények szabványos, megszokott ajánlataivá váltak. A könyvtárak regisztrációja IP cím alapján történik. A felsőoktatási intézmények, akadémiai munkahelyek szerverük IP címén regisztrálthatják magukat, így bármennyi munkaállomás csatlakozhat az adatbázisokhoz. Könyvtárak a proxy szerveren keresztül kapcsolódhatnak, így a végfelhasználó a könyvtáron kívül is használhatja az adatbázisokat. Az EBSCO az online hozzáféréseken kívül CD-ROM-on vagy DVD-ROM-on is kínálja (évente kétszer frissített) adatbázisait, amelyet a könyvtárak a projekt után helyi hálózaton is használhatnak.

A projektnek az is célja volt, hogy a közreműködő országok könyvtárai konzorciumokat alapíthassanak. A cseh könyvtárak 282 könyvtárból és információs intézményből álló, nem formális konzorciumot hoztak létre.

Jelenleg Európában mintegy 30 konzorcium működik, főként az akadémiai szférában, de a tudományos könyvtárak között, és léteznek közöttük nemzeti és nemzetközi együttműködések is.

A konzorciumok stratégiai céljai és feladatai között nemcsak az elektronikus információ forrásokhoz való hozzáférés biztosítása, hanem a dokumentum küldésével kapcsolatos szolgáltatások, a statisztikák, digitalizációs programok, az archiválás és hosszú távú őrzés, a metakeresők fejlődésének, az elektronikus források leírásának kérdései is szerepelnek.

A konzorciumok működését és létezését támogató fórum az ICOLC (International Coalition of Library Consortia), Európában az e-ICOLC, mely az információs források beszerzésével kapcsolatos ajánlásokat és nyilatkozatokat bocsát közre, az adatbázisok használatára vonatkozó statisztikákkal, a források elérésének technikai problémáival foglalkozik. Honlapján minden fontos információ megtalálható a konzorciumokkal kapcsolatban:

<http://www.library.yale.edu/consortia>.

Az eIFL Direct program a cseh könyvtárakban teljesítette az OSI által megfogalmazott célokat, feladatokat. Biztosította a teljes szövegű adatbázisokhoz és információ forrásokhoz való demokratikus hozzáférést, lehetővé téve a könyvtárak számára, hogy fölzárkózzanak a fejlődő országok könyvtárainak szolgáltatási színvonalához. Hozzájárult a használók információ irástudásának szélesítéséhez, a legfrissebb információkhoz való hozzájutáshoz, kapcsolatot teremtett más projektekhez és együttműködésekhez nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt.

A cseh nemzeti könyvtárban megkezdtek a projekt folytatásának előkészületeit, melynek célja, hogy több licencű hozzáférést biztosítson az EBSCO teljes szövegű adatbázisaihoz, melyhez 49 könyvtár fejezte ki csatlakozási szándékát.

(Prókai Margit)

05/006

COULETTE, Pascale: Un siècle de bibliothèques publiques en Chine = Bull.Bibl.Fr. 49.tom. 2004. 5.no. 87-95.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A közkönyvtárak évszázados története Kínában

Könyvtártörténet -nemzeti; Közművelődési könyvtár

Az első kínai közkönyvtár 1904-ben nyílt meg, azt megelőzően csak egy szűk körű elit férhetett hozzá a könyvgyűjteményekhez. A közkönyvtárak száma folyamatosan nőtt a 20. század folyamán, de fejlődésükön nyomot hagytak a történelmi és politikai korszakok. Az 1920-as évek elején Amerikában tanult kínai könyvtárosok „Új könyvtár mozgalma” leszögezte a könyvtárak nyilvános és oktató-nevelő szerepét, és kívánatosnak tartotta a tudományos módon történő irányítást. A negyvenes évek végétől a kommunista rendszer viszont saját ideológiája szerinti szerepet szánt a könyvtáraknak. A kulturális forradalom idején sok könyvtárt zártak be. 1978 után a könyvtárfejlesztés új lendületet vett, és modernizáció zajlott le mind az irányítás, mind a technológia területén.

A kínai könyvtárak fenntartók szerinti csoportokat alkotnak: a közkönyvtárak a kulturális minisztérium, a szakkönyvtárak a kínai tudományos akadémia, a felsőoktatási könyvtárak pedig a nemzeti oktatási bizottság irányítása alá tartoznak. E három fő csoporton kívül a szakszervezetek, az ifjúsági szervezetek, valamint a hadsereg is működtet könyvtárakat. A különböző típusú könyvtárak között szinte egyáltalán nincs együttműködés. Az erősen vertikális szerveződés miatt a dokumentum-el látást a szétforgácsolttság jellemzi.

A közkönyvtárak a közigazgatási rendszer hat szintje szerint további típusokra oszlanak: nemzeti (a Kínai Nemzeti Könyvtár), regionális és helyi (városi, kerületi), valamint alapszintű (körzeti, községi, közösségi és egyéb civil szerveződésű) könyvtárak. Ez utóbbiak nem részesülnek központi támogatás-

ban. A közkönyvtári rendszer egészével a kulturális minisztérium közművelődési és könyvtári osztálya foglalkozik. A könyvtárak fenntartásáról a helyi önkormányzat kulturális hatóságai gondoskodnak, de szakmailag a kulturális minisztérium fent említett osztálya alá tartoznak. A magasabb szinteken elhelyezkedő könyvtárak szakmai segítséget nyújtanak az alattuk következő szintek intézményei számára. Ennek ellenére, a Kína gazdaságára és társadalmára jellemző szétforgácsoltság és egyenlőtlenség rányomja a bélyegét a könyvtári rendszerre is. Ritka a horizontális együttműködés. A városi szintű könyvtári együttműködés egyik példája az a sanghaji projekt, amelyben közkönyvtárak, felsőoktatási és szakkönyvtárak is részt vesznek. A gyűjtőköri együttműködésen kívül a mintegy húsz könyvtár keretében közös katalógust üzemeltetnek, közös olvasójegyet használnak és közös virtuális referenzszolgáltatást működtetnek.

Néhány 1999-es adat a közkönyvtári rendszerről (a felső négy adminisztratív szint adatairól van szó, mivel a községi stb. könyvtárak adatai nem szerepelnek az országos statisztikában). A könyvtárak száma 2848, összesen mintegy 400 millió kötettel rendelkeznek, ami egy lakosra számítva 0,38 kötetet jelent. Kína 1,3 milliárdos lakosságából 1999-ben 180 millió volt könyvtárlátogató. A könyvtárak összesen 48 792 főt foglalkoztatnak. A közkönyvtári rendszer fejlesztését központi politika szabályozza. A könyvtárak központi támogatásban részesülnek, viszont statisztikai adatszolgáltatás és értékelés alá esnek. A legalsó adminisztratív szintek könyvtárai új szerepekkel hívják fel magukra a könyvtáros szakma és a döntéshozók figyelmét: a falusi lakosság számára létfontosságú „második iskolaként” és információközvetítőként működnek. Mindezek ellenére elmondható, hogy a kínai közkönyvtári ellátás messze nem kielégítő, ha csak azt a tényt vesszük figyelembe, hogy több mint 400 ezer lakos jut egy könyvtárra. A könyvtárfejlesztés így továbbra is nemzeti prioritásként szerepel és

irányvonalai más általános fejlesztési programokba illeszkednek.

A kínai könyvtárak tehát szorosan függenek fenntartóiktól, és viszonylag kevés lehetőségük nyílik más intézményekkel való együttműködésre. Ez a körülmény a szakmai elszigeteltségen kívül a gyakorlatok sokféleségét is maga után vonja. Ezért a kulturális és könyvtári hatóságok különböző programokkal ösztönzik a könyvtárak fejlődését és a szolgáltatások minőségének javítását. Ilyen volt például az 1994 óta három ízben lefolytatott országos értékelés, amelynek eredményeképpen a közkönyvtárak első, második és harmadik fokozatú minősítést kaphattak. A minisztérium által szabott szabványosítási, számítógépes és képzési követelményeknek való megfelelés és az ezzel járó rangsorolás nemcsak a könyvtárakra hatott ösztönzőleg, hanem a helyi fenntartók könyvtárakra szánt költségvetésére is. Vannak olyan önkormányzatok, amelyek a város közkönyvtárait készítetik versengésre, példa erre a 90-es években lezajlott nankingi „Tízezer kötet könyvtára” program és a 2001-ben indult „Tíz minőségű könyvtára” program. A kritériumok itt a könyvtári ellátás minőségének javítását célozzák: legalább heti 30 óra nyitvatartási idő, havi 100 új dokumentum beszerzése, az állomány minőségi szervezése katalógusok és osztályozási rendszer alkalmazásával, 100 m²-nél nagyobb terület, valamint a kölcsönzésnek és konzultációnak fenntartott terek, minőségileg irányított referenzszolgáltatás és kölcsönzés, a könyvtári dolgozók továbbképzésben való részvétele, valamint negyedévente rendezvények szervezése.

Az új szakmai koncepciók – mint például az állományközpontúság helyett a használók előtérbe állítása, amelyet jelmondatok formájában is népszerűsítettek – áttéréshez vezettek a könyvtári szolgáltatások területén. A 20. század elején a közkönyvtárak még csak a helyben olvasást tették lehetővé, az olvasók a polcokhoz nem férhettek hozzá. A kölcsönzés a 20-as években kezdődött. A mai könyvtá-

rakban általános a szabad polcos elrendezés, a számítógépes rendszerek használata, a szakirodalmi olvasótermek, a számítógépes és multimédia termek. A felhasználóképzés az információs technológiák használatára is kiterjed. Egyes könyvtárak speciális szolgáltatásokat is kidolgoznak olyan csoportok számára, mint a hagyományosan kiemelt szerepet élvező munkások és katonák, de újabban a munkanélküliek, vagy akár az elítéltek számára is. A könyvtárak társadalmi szerepét, szolgáltatásait tovább népszerűsíti a minden év májusában megrendezett országos könyvtári hét.

A kínai könyvtári gyakorlatban ugyanakkor a térítéses szolgáltatások is tért hódítanak: a diverzifikáció lehetővé teszi, hogy az ingyenes szolgáltatások és a fizetős számítógépes tanfolyamok és internet-használat megférjenek együtt az „egy intézmény, két rendszer” elv jegyében.

A legsikeresebb kínai közkönyvtári programoknak nagy visszhangja van nemcsak Kínában, hanem külföldön is. Ezek az eredmények azonban nem jellemzőek az ország egészére nézve, s alig érintik a nyugati országrészeket, a falusi lakosságot. Elmondható az is, hogy a kínai közkönyvtári rendszerrel kapcsolatban kevés elméleti kutatás folyik. A könyvtárak szabályozása sok kívánnivalót hagy maga után: hiányzik egy könyvtári törvény, amely a különböző közigazgatási szintek könyvtárait átfogó rendszer elemeiként szabályozná, meghatározná a könyvtári gyakorlatot és ennek teljesítésére alapvető garanciákat is nyújtana. Talán ez a legfontosabb, amit a kínai közkönyvtáraknak fennállásuk századik évfordulója alkalmából kívánni lehet.

(Balogh Anna)

05/007

GULATI, Anjali: Use of information and communication technology in libraries and information centres: an Indian scenario = *El.Libr.* 22.vol. 2004. 4.no. 335-350.p.

Információs és kommunikációs technológia használata az indiai könyvtárakban és tájékoztatási központokban

Digitalizálás; Gépi információkeresési rendszer; Gépi könyvtári hálózat; Együttműködés -belföldi

A tanulmány az Indiában használt információs és kommunikációs technológiák helyzetét ismerteti, különös tekintettel a szakkönyvtárakra és az elektronikus termékeket és szolgáltatásokat kínáló intézményekre. Kiemeli a konzorcium-alapú együttműködési vállalkozásokat, pl. JCCC Consortium, INDEST Consortium, CSIR E-Journal Consortia, és UGC Infonet. Foglalkozik az indiai digitalizálási programokkal, pl. NISCAIR (New Delhi), IIITM (Kerala), C-DAC (Pune) és a Digital Library of India. Részletesen bemutatja a fő információs rendszereket (pl. NISSAT) és a fő könyvtári hálózatokat (Pl. INFLIBNET, DELNET, CALIBNET stb.). Végül megemlíti a könyvtárosok és információs szakemberek előtt álló kihívásokat, és áttekinti az indiai kormány kezdeményezéseit.

(Autoref.)

05/008

WALLIS, Jake: Facilitating Scottish cultural publishing online = *Libr.J.* 53.vol. 2004. 5.no. 265-269.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

A skót kultúra elektronikus publikálásának előmozdítása

Elektronikus folyóirat; Fejlesztési terv; Szakirodalom -művészeti, irodalmi

A cikk áttekinti a SAPIENS projekt (Scottish Academic Periodicals: Implementing an Effective Networked Service) céljait és eredményeit. A SAPIENS

program fő célja az volt, hogy előmozdítsa a kurrens skót kulturális folyóiratok elektronikus változatainak megjelenését. Ennek érdekében kiszolgálói hely, technikai segítség, magas szintű zsilipek és különféle értéknövelő szolgáltatások biztosításán keresztül segítséget kívánt nyújtani a kisebb skót kiadók online publikációinak előállításában, hogy Skócia kulturális vonatkozású jelenlétét megnövelje a világban. Ez nemcsak a skót tudományt és kutatást teszi ismertebbé, hanem a skót kultúra oktatási anyagaihoz és tudományos műveihez való hozzáférést is kiszélesíti, lehetővé téve a skót kulturális örökség folyamatos tanulmányozását és kutatását. A projekt kimutatta, hogy az elektronikus publikálás nem költségmentes, ezért az ilyen szolgáltatások fenntartásához egy előfizetési modellt kell kidolgozni.

(Autoref.)

05/009

EICHLER, Eckhard: Bibliotheks Kooperation mit der Republik Honduras = Bibliotheksdienst. 38. Jg. 2004. 2. no. 169-181.p.

Könyvtári együttműködés a Hondurasi Köztársasággal

Egyetemi könyvtár; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárügy; Támogatás -más országnak

Honduras 6,6 millió lakosával (27% analfabéta) Latin-Amerika legszegényebb országai közé tartozik. Könyvtárai is gyenge ellátottsággal és igen alacsony színvonalon működnek, közülük a nemzeti könyvtár és két állami egyetemi könyvtár emelhető ki. A nemzeti könyvtárnak 45 ezer kötete van, a hondurasi vonatkozású irodalom gyűjtésén kívül feladata a 18 régió vezető könyvtárának (nyilvános városi könyvtárak) irányítása; a régiók vezető könyvtárai viszont a további kisebb könyvtárakat irányítják. Az egyetemek közül a legjelentősebb a Francisco Morazán Nemzeti Pedagógiai Egyetem (UPNFM) és a Hondurasi Autonóm Nemzeti Egye-

tem (UNAH); mindkettő a fővárosban, Tegucigalpa-ban működik.

A katonai diktatúra bukása után átfogó oktatási reform indult el, a könyvtárügy megújulása ennek keretében történhet. A reformot a Német Szövetségi Köztársaság hathatósan támogatja, a Pedagógiai Egyetem (UPNFM) és a Flensburgi Egyetem között együttműködés jött létre, ennek keretében foglalkoznak a német könyvtárosok az UPNFM könyvtárának újjászervezésével.

A Pedagógiai Egyetem könyvtárának szervezeti helye az egyetemen belül igen kedvezőtlen. A könyvtár vezetőit politikai szempontok szerint választják, kinevezésük három évre szól és csak egy alkalommal választhatók újra, nem tud megfelelő szakmai vezetőség kialakulni. A személyzet semmiféle szakmai végzettséggel nem rendelkezik, rövid ideig tanulták a szakmát a nemzeti könyvtárban, illetve az UNESCO által finanszírozott tanfolyamon vettek részt, ahol mexikói könyvtárosok tanították őket.

A könyvtár állománya évente 5-600 kötettel gyarapodik, ezeket az egyetem oktatói jelölik ki. Jelenleg egy hallgatóra egy kötet könyv jut, ezért a kölcsönözhető kötetek számát kettőre korlátozták. Célként azt szeretnék elérni, hogy egy hallgatóra három kötet jusson. Az állomány európai fogalmak szerint katasztrofális: elöregedett, agyonhasznált, gyakran sérült könyvekből áll. Olykor a legfontosabb művek is hiányoznak.

A feldolgozás az Angol-Amerikai Katalizálási Szabályzat (AACR) szerint történik, az adatokat számítógépbe viszik. Továbbra is vezetik a cédulakatalógust, egyrészt a gyakori áramszünetek miatt, másrészt mert a hallgatók nagy része csak ezt tudja használni. Bár a könyvek felállítása szakrendi, a könyvtár nem szabadpolcos, az olvasók csak a katalóguson keresztül kérhetnek irodalmat.

Az UPNFM és a Fleisburgi Egyetem közötti együttműködés során a következő reformjavaslatok születtek:

- A könyvtár megújulásának kiinduló pontja egy új könyvtárpépület lehetne a campus szívében, erre épülhetne a dimenziók, a szolgáltatások és a szervezet teljes reformja. Ennek megvalósítását azonban az ország gazdasági krízise nem teszi lehetővé.
- A megfelelő állomány kialakítása az e célból összeállított bibliográfiák alapján történhetne, az alapállomány kiépítése kb. 240 ezer dollárba kerülne. Még problematikusabb a folyóiratok helyzete, ezek csaknem teljesen hiányoznak.
- Az ország könyvtárainak integrált könyvtári rendszert kellene kiépíteniük. A jelenleg használt Micro-ISIS elavult, nem lehet a könyvállományt interneten elérni. Járható útnak látszik a Mexikóban kifejlesztett Altair program átvétele, mivel ennek ára rendkívül kedvező, UNESCO és IFLA támogatást is kap.
- Meg kell oldani a könyvtárosok képzését. Mivel a többéves képzési rendszer bevezetése gyakorlatilag keresztülvihetetlen, az egyetem keretében többhónapos, 430 órás esti tanfolyam lehetne a megoldás. A tananyag összeállításánál a könyvtárvezetés javaslatai alapján figyelembe kellene venni a hondurasi igényeket.
- Az Altair bevezetése után a hallgatók részére könyvtárhasználati oktatásokat kell szervezni.

Jó lenne, ha Hondurasban valóban megvalósulna a könyvtár olvasótermének felirata: „La biblioteca transforma nuestras vidas” – „A könyvtár megváltoztatja életünket”.

(Katsányi Sándor)

Együttműködés

05/010

CARLE, Daria O. – BRAUND-ALLEN, Juli: Alaska Resources Library and Information Services: pioneering partnerships on the last frontier = Sci.Technol.Lib. 24.vol. 2003. 1/2.no. 107-128.p. Bibliogr.

Együttműködés a könyvtári erőforrások megosztására: az ARLIS bemutatása

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Munkaszervezet; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Öt szövetségi intézmény, egy tagállami szervezet, egy tagállami-szövetségi hivatal és egy egyetem kombinálta könyvtári erőforrásait, hogy 1997-ben Anchorage-ban létrehozza az ARLIS szolgáltatást (Alaska Resources Library and Information Services). Az új „könyvtár” Alaszka természeti és kulturális erőforrásaira összpontosít; felhasználói intézményi dolgozók, egyetemi hallgatók és oktatók, valamint helyi és nemzetközi kutatók a közületi- és magánszektorból. Az anyaintézmények által finanszírozott és egy hat fős könyvtáros-csoport által vezetett vállalkozást egyedülálló és innovatív szervezeti felépítése, átfogó állománya és minőségi szolgáltatásai teszik elismertté.

(Autoref.)

05/011

VAN BORM, Julien: To Russia with love. Copeter: a European Union project in St Petersburg for library co-operation in general, ILDS in particular = Interlend. Doc.Supply. 32.vol. 2004. 3.no. 159-163.p.

Oroszországnak szeretettel. A szentpétervári Copeter EU-s projekt a könyvtári együttműködésért és a könyvtárközi dokumentumszolgáltatásért

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárközi kölcsönzés; Számítógép-hálózat

Az orosz könyvtárak nagyon megszenvedték az 1991 utáni reformok és az átalakulási időszak nehézségeit. Az Európai Unió és más szervezetek kü-

lönböző pályázatok keretében pénzbeli támogatással és *know how* átadásával igyekeznek segíteni.

A Tempus projektek egyike a 2002 és 2004 között 266 ezer eurós költségvetéssel zajló Copeter projekt, amely három szentpétervári nagykönyvtár együttműködésével a TACIS programon belül valósul meg.

A Szovjetunió széthullása után a korábbi központosított könyvtárügyi struktúra is szétbomlott. Az Open Society Institute (OSI) 1998 és 2003 között lezajlott könyvtári automatizálási programjának első, országos szintjén szabványokat dolgoztak ki, és a letölthető, színvonalas bibliográfiai rekordok létrehozása érdekében tettek lépéseket. (A későbbi pályázatoknak előfeltétele lett a szabványok használata.) A második szinten földrajzi alapon szerveződő és tematikus konzorciumokat hoztak létre. A harmadik szinten, a helyi könyvtárakban az országos és konzorciumi forrásokat is felhasználva a helyi rekordok létrehozását és a közös katalógusokba való feltöltését szervezték meg. Számtalan nehézség adódott: a RUSMARC formátum nem eléggé terjedt el; a legtöbb könyvtár ma is autopszia alapján szeretne katalogizálni.

Az OSI-nál pályázni lehetett konzorciumok megszervezésére is. Ma 47 régió 200 könyvtára 14 konzorciumot alkot Oroszországban. A konzorciumok 22 millió bibliográfiai rekordhoz engednek hozzáférést, többek között a RUSLANet keretében.

Az észak-nyugati terület könyvtári együttműködését a szentpétervári Állami Műszaki Egyetem irányítja, ez a könyvtár a Copeter projekt orosz koordinátora. A projekt további orosz résztvevői konzorciumi megállapodás keretében: a szentpétervári villamosmérnöki egyetem és a közgazdasági és pénzügyi egyetem. A projekt európai uniós résztvevői: az antwerpeni egyetem (Belgium) és a maastrichti egyetem (Hollandia). A projekt öt fő témája: 1. a konzorciumépítés, 2. a könyvtár- és konzorciumvezetési ismeretek átadása, 3. a központi kataló-

gusok, 4. az elektronikus dokumentumrendelés, és 5. az elektronikus dokumentumszolgáltatás.

A központi katalógus Z 39.50 szabványt alkalmazó prototípusa már a projekt indulása előtt működött, ezt továbbfejlesztették és alkalmassá tették párhuzamos keresésre külső forrásokban, USMARC-RUSMARC konverzióra, az adatbázis távoli frissítésére és módosítására. A résztvevő könyvtárak száma a korábbi hatról (köztük volt a három szentpétervári könyvtár) tizenkettőre nőtt. A résztvevő könyvtárak a katalógusok retrospektív konverziója során az esetek 80%-ában tudják az adatbázisból való letöltést használni. Az új megjelenésű könyvek-nél az esetek 30-40%-ában kész rekordokat tudnak átvenni.

Az elektronikus dokumentumrendelés és -szolgáltatás a RUSLANet keretében egyelőre a konzorciumban részt vevő könyvtárak közvetítésével valósítható meg, kliens-szoftver és az Ariel program segítségével. A használat egyelőre csekély, megfelelő költségvetés hiányában és a megszokott gyakorlat követése miatt (a kéréseket a két szentpétervári országos feladatkörű könyvtárnak, a nemzeti és az akadémiai könyvtárnak továbbítják papíron). Mivel a gépi központi katalógus még nincs kész, és az utóbbi 15 évben a gyarapítás akadozott, csak a kérések kb. egyharmadát tudják teljesíteni.

A teljes szövegű adatbázisok terén a projekt második évében a helyben tárolt szövegeket, a hálózaton ingyenesen hozzáférhető könyveket és folyóiratokat, valamint az EBSCO elektronikus folyóiratait készülnék szolgáltatni.

A Copeter projekt folytatására az ad reményt, hogy javult a gazdasági helyzet, így a felsőoktatás finanszírozása is; az egyetemek nagy presztízzsel, a könyvtárosok pedig klasszikus szaktudással rendelkeznek.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 9, 32, 72

Jogi szabályozás

05/012

BILIŃSKI, Lucjan: Egzemplarz „jakby” obowiązkowy = Bibliotekarz. 2004. 10.no. 19-21.p.

A „mintha” köteleespéldány

Jogszabály -könyvtárügyi; Köteleespéldány

A *mintha* kötőszó ebben a szövegkörnyezetben provokatív értelemben használatos, mert az olyan példányokra vonatkozik, amelyek feltétlenül „kötelesek” volnának.

Ahhoz, hogy a köteleespéldány-rendelet érvényt szerezhessen a kötelezőségnek, a jogi szabályozásnak törvényerőre kellett emelkednie 1996-ban, a kulturális miniszter jóváhagyásával. Ezt követően 1997-ben elkészült a törvényen alapuló végrehajtási rendelet is, mely kimutatást közöl a köteleespéldány-szolgáltatásra jogosult könyvtárak köréről, ám nem garantálja a kiadók kötelezettségeit a könyvtárak felé.

Arról, hogy a kiadók kötelezettségei a könyvtárak felé nem elégségesek, 1999-ben végzett felmérések, ellenőrzések is tanúskodnak. A vizsgálat 10 kiadót érintett a könyvtári köteleespéldányok beszolgáltatását illetően 1998-1999 között, és megállapították, hogy csupán a kiadók 40 %-a tett eleget a köteleespéldányok beszolgáltatási kötelezettségének. A teljesítések a valóságban 42 % és 83 % között ingadoztak.

A szolgáltatás működése sokszor nem a jogi szabályozókon múlik, hanem a tudatlanságon, az információhiányon, mely elsősorban a kisebb, újonnan alakult intézményekre, kiadókra jellemző. Sajnos a médiában rendkívül kevés információ jelenik meg a témával kapcsolatban, és az sem mindig pontosan. Nemrég egy rádióműsorban azt a téves információt közvetítették, hogy mindössze két nagy lengyel könyvtár részesül a köteleespéldány-szolgálta-

tásból. A leegyszerűsített vagy hiányos információk is félrevezethetik a szolgáltató kiadókat.

Az ellenőrzésből kiderült, hogy a kiadók leginkább a nemzeti könyvtárat respektálták a teljesítésekben, valamivel kisebb mértékben a Jagiellońska könyvtárat és a varsói közkönyvtárat. Ez a nagy könyvtárak egyértelmű presztízsének köszönhető. A kiadók megerősítették, hogy a további könyvtárak köteleespéldánnyal való ellátása komoly anyagi nehézséget jelent számukra.

Köztudott, hogy a listán a 15 legnagyobb lengyel könyvtár található, amelyek nem pusztán részesülnek a köteleespéldányból, hanem részt vesznek a nemzeti bibliográfiai munkában is, mely a Lengyelországban megjelent műveket összesíti és közvetíti világszerte.

A köteleespéldányok beszolgáltatásának javítására különböző kedvezményes szempontokat dolgoztak ki, például a köteleespéldányok könyvtárakba való beszolgáltatása mentesül a postai költségek alól. Ahhoz, hogy a szabályokat respektálják, komolyan vegyék, szükséges volt a nem teljesítőkkel szemben pénzbírság kiszabása is.

A korábbi, 1968-as köteleespéldány-rendeletben egyértelműen a kiadók voltak felelősek a példányok beszolgáltatásáért, annak költsége a kiadókat terhelte. Sokszor azonban a kiadások mögött több intézmény közreműködése jellemző, melyek gyakran külföldi együttműködések keretében valósulnak meg. Az is előfordulhatott, hogy a posta a nyomdából küldött köteleespéldányokat szállította ingyenesen, és nem a kiadókól küldötteket.

1990 után a helyzet bonyolódott azért, hogy gyakorlatilag bármilyen jogi személy önállóan adhat ki könyveket, és ezt természetesen meg is teszik. A kiadók száma ezért hónapról hónapra változik. Bizonyos esetekben kiderül, hogy a köteleespéldány-szolgáltatásnak eleget tettek-e vagy sem, de előfordulhat olyan eset is, hogy soha nem derül ki a mulasztás. Számtalan intézmény szervez konferenciákat és tudományos üléseket, amelyekről kiadványokat

jelentet meg. Nagy veszteség a tudomány és kultúra számára egyaránt, ha ezek a művek nem találhatóak meg a kötelezpéldányokat gyűjtő könyvtárakban.

Ha a varsói nemzeti könyvtár és a krakkói Jagiellońska könyvtár birtokában nem lennének a területükön működő kiadók kiadványai, nem szerezhetnénk teljes mértékben tudomást a regionális témájú művekről, a társadalmi élet szűkebb területeihez kapcsolódó dokumentumokról.

A könyvtáraknak köszönhetően a helyi kiadókat feltérképezik a térségekben, régiókban. A vajdasági, járási, városi, községi könyvtárak gyűjtik a regionális irodalmat és társadalmi vonatkozású dokumentumokat, feldolgozzák azokat és a vajdasági könyvtárakban elkészítik a regionális bibliográfiákat.

Sokszor maguk a kiadók képviselői sincsenek tudatában annak, hogy kiadói tevékenységük a könyvtárak munkája által további fontos kulturális funkciót lát el.

A beszolgáltatott kötelezpéldányok által fizikailag elérhetővé válik minden Lengyelországban kiadott könyv, amely bekerül a civilizált világ számára hozzáférhető Lengyel Nemzeti Bibliográfiába.

Néhány kiadó hiányos ismeretei a kötelezpéldányokkal kapcsolatban a könyvtárakkal való konfliktus forrása lehet. A könyvtárak és a könyvkiadók azonban szoros együttműködésre szorulnak. Mindkét intézménynek azonosak a céljai, nevezetesen, hogy minél jobban szolgálják az olvasókat és minél teljesebben kielégítsék igényeiket.

Végül még egyszer hangsúlyozandó, hogy sok esetben a könyvtári gyűjteményekben egy-egy kiadvány csak a kötelezpéldány által válik hozzáférhetővé, mert a szokásos könyvkereskedelemben nem kerül be. Ezeknek a továbbélése, őrzése, kulturális küldetésük kizárólag a könyvtárakban valósulhat meg.

(Prókai Margit)

05/013

GRIHANOV, Urij Aleksandrovič: Obnovlennyj zakon „Ob obâzatel'nom ekzemplâre dokumentov”: plusy i minusy = Biblioteka. 2004. 3.no. 17-21.p.

„A dokumentumok kötelezpéldánya” c. megújított törvény: pluszok és mínuszok

Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelezpéldány

Oroszországban a kötelezpéldányról szóló, hatályos törvényt 1994-ben fogadták el, és 2002-ben lényegesen módosították. A törvény jelentősen eltér az európai országokban alkalmazott modelltől, mindössze céljaiban hasonlít rájuk. A célok: a nemzeti kulturális örökségből az irodalomban tükröződő résznek az összegyűjtése és a kiadványok számbavétele. A különbségeket az ország kulturális és politikai történelme határozza meg: jobban kifejeződik a nagy nyilvános könyvtárak állami fenntartása; a valóságban két főváros léte (Moszkva és Szentpétervár), aminek következtében két nemzeti könyvtár létezik. A fentiekből következik a törvény harmadik célja: a nagy állami könyvtárak „ingyenes” gyarapítása.

A célok elérése érdekében létrejött egy sajátos szervezet, az Orosz Könyvkamara. Feladata a hazai kiadványok országos szintű nyilvántartása, tárolása, valamint a kötelezpéldányokban részesülő könyvtáraknak szánt könyvek átvétele és szétosztása. A piacgazdaságra történő átállás, a cenzúra eltörlése, a kiadók számának növekedése negatív hatással volt a törvény betartására, a könyvkamara egyre kevesebb kiadványt kap. A könyvtárügy vezető szakemberei a kialakult helyzet javítására két, egymásnak ellentmondó döntést hoztak: az egyik egy példányra korlátozza a kötelezően beküldendő kiadvány számát, a másik – dokumentumtípusától függően – fokozatosan csökkenti a könyvtáraknak térítésmentesen juttatott példányszámot. Az államháztartás szempontjából nézve legalább a 20 nagy könyvtárnak meg kellene hagyni ezt a gyarapítási lehetőséget.

Oroszországban a kötelezpéldányban részesülé könyvtárak háromszintű rendszert alkotnak:

- szövetségi – gyűjtés országos szinten, tárolás nemzeti szintű letéti könyvtárakban;
- közigazgatási egységenként – gyűjtés regionális szinten, tárolás a regionális központi könyvtárakban;
- városi – gyűjtés városi, kerületi szinten, tárolás városi könyvtárakban

Az IFLA vonatkozó ajánlásaival összehasonlítva az orosz törvényben előírt állománygyarapítási feladat azokban nem szerepel, sőt az IFLA hangsúlyozza, hogy a kötelezpéldány célja a nemzeti gyűjtemény fejlesztése. A kötelezpéldányokat általában a nemzeti könyvtárak gyűjtik, kivételt képez Nagy-Britannia és Finnország. A kötelezpéldányok számát tekintve jelentés az eltérés az egyes országok gyakorlata között, pl. Svédországban 8, Finnországban 7, Lengyelországban 11, Észak-Írországban 5, Portugáliában 12 példányt kell beszoigáltatni. Ehhez képest Oroszországban csak szövetségi szinten pl. az orosz nyelvű könyvekből a törvény 16 példányt, az egyes nemzetiségi nyelveken megjelenékből pedig négyet ír elő. A többi dokumentumtípus tekintetében a kötelezpéldányok száma 3-10 között van, az audiovizuális dokumentumokból különböző helyekre 1-3 példányt kell küldeni.

Az orosz törvény fontos eleme, hogy kiterjed mind az audiovizuális, mind az elektronikus dokumentumokra (ideértve a számítógépes programokat, adatbázisokat, géppel olvasható hordozón sokszorosított és terjesztett dokumentumokat). Egyelőre megoldatlan az online elektronikus dokumentumok gyűjtése és tárolása.

(Viszocsekné Péteri Éva)

05/014

JOCKEL, Stephan – SCHWENS, Ute: Elektronisches Pflichtexemplar = Dial.Bibl. 16.Jg. 2004. 3.no. 12-16.p.

Elektronikus kötelezpéldány

Elektronikus dokumentum; Kötelezpéldány; Nemzeti könyvtár

A Die Deutsche Bibliothek (DDB) Németország központi megéőrzé könyvtára és nemzeti bibliográfiái központja. A DDB-ról törvény rendelkezik (1969), abban szerepel a kötelezpéldány-szoigáltatás kérdése is. A kulturális és médiaügyi minisztérium kezdeményezésére folyamatban van az elektronikus dokumentumok bevonása a kötelezpéldány-szoigáltatás körébe, így a DDB gyűjté körébe is. Az erről szóló jogszabály a tárcaközi egyeztetés stádiumában van.

A törvénybe a fizikai hordozón megjelené elektronikus dokumentumok gyűjtését, feltárását, soigáltatását és tartós megéőrzését fogják felvenni. Az elektronikus dokumentumokat helybeni használatra bocsátják majd rendelkezésre erre a célra kijelölt terminálokon. Korlátlan hozzáférést engednek majd az interneten azokhoz a dokumentumokhoz, amelyek ilyen felhasználását a jogtulajdonos engedélyezi, illetve azokhoz, amelyek eleve korlátozás nélkül hozzáféréhetőek.

Az elektronikus dokumentumok folyamatos törédest (konvertálást) igényelnek, hogy a formátumok, hordozók és szoftverek gyakori változásai ellenére olvashatóak és használhatóak maradjanak. Erre a készülő jogszabályba megfelelő rendelkezéseket iktattak be.

Németországban a szövetségi struktúra miatt a tartományok központi könyvtárai is kezelnek kötelezpéldányokat (a regionális kötelezpéldányokat, főként a területükön működé kis kiadóok és az intézmények, egyesületek kiadványaiból), és azokat a regionális bibliográfiákban regisztrálják. Az ezekre vonatkozó rendelkezéseket is ki fogják bővíteni a fizikai hordozón megjelené elektronikus dokumentu-

okkal, egy munkacsoport már ezt már elő is készítette.

A DDB és a tartományi könyvtárak közötti együttműködés modelljét a következő megoldások valamelyike szerint tudják elképzelni:

1. A DDB központi archívumot épít, a regionális könyvtárak az őket illető hálózati dokumentumokhoz kapnak hozzáférést. A modellben a dokumentumok felderítése és feltárása területén képzelhető el együttműködés, de a DDB egyedül is működtetheti ezt a megoldást. Ehhez a DDB-törvény módosítása szükséges.
2. Az egyes regionális könyvtárak és a DDB egyaránt felelősséget visel, együttműködésük esetenként és részterületeken valósul meg. Ami a hosszú távú archiválás technikai megoldásait illeti, a DDB-re nem hárul feladat, hanem a regionális számítóközpontokkal együttműködve a regionális könyvtárak saját maguk gondoskodnak a szükséges infrastruktúráról.
3. A DDB a hivatásos kiadók termékeinek, a regionális könyvtárak a hivatásos kiadásokon kívüli elektronikus dokumentumoknak a begyűjtéséért és archiválásáért viselne felelősséget. Ez csak elméleti modell, mivel a DDB a nem-hivatásos kiadók termékeiről nem kíván lemondani.

Az egyes modellek megvalósításával járó költségeket (személyi kiadások, műszaki infrastruktúra, működtetés, szabványosítás, hosszú távú megőrzés) össze fogják hasonlítani. A megvalósíthatóságot kísérleti projektek keretében tesztelik, amelyek hozzáférési tesztek, a metaadatok és teljes szövegek cseréjét ölelik fel; partnerek: a Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt és más tartományi könyvtárak (Koblenz, Karlsruhe, Stuttgart stb.), a svájci nemzeti könyvtár és természetesen a kiadók. A DDB együttműködik a német nyelvterület nemzeti könyvtáraival is. A szövetségi oktatás- és tudományügyi minisztérium (BMBF) támogatásával

együttműködéses archiválási hálózat prototípusának kialakítása van folyamatban.

(Hegyközi Ilona)

05/015

Bojkova, O.F.: Elektronnaâ bibliografiĉeskaâ produkcija i avtorskoe pravo = Bibliográfia. 2004. 3.no. 12-19.p.

A könyvtárak elektronikus-bibliográfia termékei és a szerzői jog

Bibliográfia; Elektronikus publikáció; Szerzői jog

A könyvtárak az elektronikus dokumentumok gyarapodásának, az elektronikus könyvtárak létrejöttének, a dokumentumok elektronikus úton történő könyvtári szolgáltatásának, az Internet előretörésének idején is kötelesek gondoskodni a szerzői jogok védelméről, ugyanakkor a kor kihívásainak megfelelően biztosítaniuk kell felhasználóik számára az információk teljes körű, szabad elérését. Az Európa Tanács 2000-ben két, 2001-ben pedig még egy további irányelvet fogalmazott meg, amelyek segítik a tagállamok jogharmonizációját a szerzői jogok területén, a Szellemi Tulajdon Világszövetsége (World Intellectual Property Organization, WIPO) pedig 1996-ban és 2000-ben fogadott el egy-egy egyezményt a szellemi tulajdon védelméről. A WIPO 1996-ban Genfben rendezett konferenciát az 1886-os berni és az 1961-es római konvenció értelmezéséről az új információs és telekommunikációs technológiák fényében. A 2000. június 22-én elfogadott Okinavai charta az információcserére elektronikus formái és a szerzői jog közötti összefüggésekről szól. Az IFLA 62. konferenciája állásfoglalást adott ki az elektronikus környezetben érvényes szerzői jogokkal kapcsolatban. A dokumentum szerint az elektronikus információ elérésének biztosítása a könyvtárak feladata; az egyes nemzeti törvényhozások kötelesek jogszabályban rögzíteni az elektronikus és nyomtatott információ használatának lehetőségeit és körülményeit; a könyvtárak és a levéltárak számára biztosítani kell

a szerzői jog által védett dokumentumok géppel olvasható formára való átalakításának lehetőségét; és ajánlott az elektronikus úton megszerezhető információ ingyenes szolgáltatása. Mindezekhez csatlakozik az IFLA által 2002. márciusában elfogadott manifesztum az internetről.

A világhálóra kerülő dokumentumok jogi szempontjait Oroszországban is nemzetközi konferenciák (EVA-2000 – Moszkva, LIBCOM-2001, 2003 – Zvenyigorod), hazai szakmai találkozók és kerekasztal-beszélgetések sora tárgyalta. A dokumentumok elektronikus úton való közvetítésének témájában ezeken a fórumokon több ellentmondás is felmerült. Többek között tisztázatlan egyelőre a megalakulásuk pillanatától fogva csak az elektronikus dokumentumokra koncentráló elektronikus könyvtárak viszonya azokkal a hagyományos könyvtárakkal, amelyek – bizonyos részlegeikben – maguk is szolgáltatnak elektronikus dokumentumokat. Az elektronikus információszolgáltatás során három érdekcsoportra kell figyelemmel kell lenni: egyrészt a felhasználókéra, akiknek joga van az információhoz szabadon hozzáférni; másrészt a könyvtárakéra, amelyeknek biztosítaniuk kell az előbbi jog teljesülését; harmadrészt a szerzőkéra, akik a könyvtárakra bízák szerzői joguk megvédését.

Az Orosz Föderáció által 1994-ben elfogadott könyvtári törvényben a könyvtárakra vonatkozó köteleességek között szerepel az elektronikus dokumentumok adatbázisainak létrehozása a megőrzés és a kultúra fejlesztésének érdekében. A szerzői jog védelmére (1993), az információra és az információ védelmére (1995), valamint a nemzetközi információcserére vonatkozó orosz jogszabály (1996) az információs folyamatban részt vevők (szerző, felhasználó, könyvtár mint közvetítő) jogaira és kötelességeire tér ki. Az elektronikus formában létrehozott dokumentumok védelmével az 1997-ben életbe lépett föderációs büntetőtörvénykönyv is foglalkozik, a közigazgatási jogszabálysértések 2002-es kódexe pedig az egyének és jogi személyek felelősségének kérdéseit tisztázza az információszolgálta-

tás területén. Természetesen az Orosz Föderáció alkotmányának egyes fejezetei is foglalkoznak az állampolgári jogok és a szerzői jog kapcsolatával.

Hiányoznak viszont az orosz törvénykezési dokumentumok közül azok, amelyek konkrétan a könyvtáraknak mint az elektronikus dokumentumok létrehozóinak és terjesztőinek szerzői jogait érintenék. Helyettük – többek között az Orosz Állami és az Orosz Nemzeti Könyvtárnak köszönhetően – egyelőre helyi normatív dokumentumok (állásfoglalások, utasítások, helyi rendeletek, technikai-technológiai, módszertani dokumentumok) léteznek a témában, ill. a helyzet tisztázása érdekében tárgyalások folynak az orosz szerzők és a média testületeivel.

(Hangodi Ágnes)

05/016

JAEGER, Paul T. – MCCLURE, Charles R. – BERTOT, John Carlo [et al.]: The USA PATRIOT Act, the Foreign Intelligence Surveillance Act, and information policy research in libraries: issues, impacts, and questions for libraries and researchers = Libr.Q. 74.vol. 2004. 2.no. 99-121.p. Bibliogr. 75 tétel.

Az amerikai terrorizmusellenes törvény (USA PATRIOT Act), a külföldiek megfigyeléséről szóló törvény, és az információpolitikával kapcsolatos könyvtári kutatások problematikája

Adatvédelem; Jogszabály -más területről; Könyvtártudományi kutatás; Tájékoztatósi politika

Az USA PATRIOT Act (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act) megváltoztatta bizonyos típusú szövetségi hírszerzési vizsgálatok hatását a könyvtárakra, és erősen megváltoztatja a kutatók lehetőségeit könyvtári információpolitikai kérdések tanulmányozásával kapcsolatban. Azt, hogy a törvénynek milyen következményei lehetnek a könyvtári szolgáltatásokat, forrásokat, munkafolyamatokat és szabályzatokat kutató szakemberek számára, a mai napig nem vizsgálták

széles körűen. A kutatóknak most olyan kérdésekre kell magyarázatot adniuk, amit nincs joguk megkérdezni a könyvtárra irányuló kutatásaik során. A cikk azt vizsgálja, hogy az USA PATRIOT Act hatásai hogyan érintik a könyvtári szolgáltatások, források, munkafolyamatok és szabályzatok kutatóit, történeti keretek közé helyezve a jelenlegi helyzetet. A szóban lévő törvény korlátozásai minden könyvtárra „visszaütnek”, mert a tájékoztatáspolitikai kutatások gyakran hatással vannak a könyvtárak működésére. A cikk megvizsgálja a Törvény következtében felmerült kutatási kérdéseket, és ezek lehetséges hatásait.

(Autoref.)

05/017

URS, Shalini R.: Copyright, academic research and libraries: balancing the rights of stakeholders in the digital age = Program. 38.vol. 2004. 3.no. 201-207.p. Bibliogr.

Szerzői jog, felsőoktatási kutatás és az érdekeltek jogainak kiegyensúlyozása a digitális korban

Disszertáció; Elektronikus publikáció

A cikk röviden áttekinti a szerzői jogi törvényalkotás történetét, majd megvizsgálja a szerzői jog kérdését a tudományos kommunikációs folyamatban, és a könyvtárak szerepét a jogvédett elektronikus dokumentumokhoz való hozzáférés biztosításával kapcsolatban. A szerző szerint a „jogok” és „kivételek” 300 éve fennálló egyensúlyát újra kell gondolni, különös tekintettel a szakdolgozatokra, disszertációkra és az elektronikus folyóiratok cikkeire. Az ilyen információk tényeken alapulnak, gyakran közületi támogatással jönnek létre, és részei a felsőoktatási intézmények kulturális örökségének, ezért erősen különböznek a szórakoztató ipar különféle kreatív termékeitől.

(Autoref.)

Lásd még 63

05/018

DILEVKO, Juris – GOTTLIEB, Lisa: The portrayal of librarians in obituaries at the end of the twentieth century = Libr.Q. 74.vol. 2004. 2.no. 152-180.p. Bibliogr. 91 tétel.

Könyvtárosok ábrázolása a nekrológokban a 20. század végén

Könyvtáros-arckép; Könyvtártudományi kutatás; Nekrológ

A nekrológok sokat elárulnak arról, hogy egy szakmáról milyen kép él a köztudatban. A cikk a *New York Times*-ban 1977 és 2002 között megjelent nekrológokat vizsgálja annak megállapítására, hogy egy vezető újság hogyan mutatja be a könyvtárosokat az olvasóinak. Annak ellenére, hogy a könyvtárosság inkább női szakmának tekinthető, a nekrológok 63,4%-férfi könyvtárosokról szólt. És annak ellenére, hogy a közművelődési könyvtárosok és az iskolai könyvtárosok többen vannak, mint az egyetemi könyvtárosok, a nekrológok az egyetemi könyvtárosokat részesítették előnyben. A vizsgált nekrológok egyáltalán nem félnék, morcos, rosszul öltözött és zárkózott egyéneket mutatnak be a köztudatban élő sztereotípiák szerint, hanem a nagyszabású teljesítményekre helyezik a hangsúlyt, és vonzó szakmának ábrázolják a könyvtárosságot. Néhány könyvtárost mint nagy nyomozót vagy detektívet jelenítenek meg, akiknek hatalmas állományokat sikerült felhalmozniuk. Nagy mennyiségű publikációval járultak hozzá a tudományos kutatáshoz. Mások hírességekkel tartottak kapcsolatot, amit munkájukban maximálisan kamatoztattak. A bemutatott könyvtárosok ezenkívül nemzetközi porondokon is szerepeltek, könyvtárakat alapítottak külföldön, nemzetközi irányelveket dolgoztak ki, és hozzájárultak a tudomány egyetemese fejlődéséhez. A nagyszabású és világméretű teljesítményekre he-

lyezve a hangsúlyt ezek a nekrológok sajnos homályban hagyják azoknak a könyvtárosoknak a munkáját, akik naponta számtalan kisméretű feladatot végeznek el maximális gondossággal, amelyek összességükben pozitív hatást gyakorolnak a hétköznapi emberek életére.

(Autoref.)

05/019

JACOBSEN, Teresa L.: The class of 1988 = Libr.J. 129.vol. 2004. 12.no. 38-41.p.

Tizenöt évvel a diploma után ... amerikai könyvtárosok pályájának alakulása

Felmérés [forma]; Könyvtárosi hivatás; Munkabér, alkalmazás

A szerző egy amerikai könyvtáros iskolában 15 évvel ezelőtt végzett évfolyam pályájának alakulását vizsgálta. Ez a 15 évnyi, közepes időszak elegendőnek tűnt ahhoz, hogy lássuk, hogyan alakult a végzetek szakmai karrierje és következtetéseket lehessen levonni a jövőjükre vonatkozóan. A 63 végzettből 58-at sikerült megtalálni, s a megkérdezettek 67 %-a válaszolt is a kérdésekre. Hat személlyel részletes interjút is készítettek. A válaszolók a szigorú statisztikai adatokon kívül anekdotikus elemeket is megemlítettek pályafutásukkal kapcsolatban. A felmérés megerősítette azt a feltételezést, hogy a könyvtárosi munka perifériális fogalakozás, s nem ad lehetőséget a ranglétrán való előrejutásra.

A válaszok alapján két fő karrierirányzat különült el: a lojalisták, vagy helyben maradók, és a váltók, akik több munkahelyet is kipróbáltak. Azok, akik az első öt évben nem változtattak, a további tíz évben sem váltottak. Indokaik között személyes, földrajzi, szakmai, anyagi megbecsülés, juttatások köre szerepelt. Persze a váltóknak is megvoltak a maguk indokai. A személyes okok mellett a speciális érdeklődési kör, az új környezet érdekessége, új szakmai lehetőségek szerepeltek. Mindenesetre sem az életkor, sem a fizetés nem játszott szerepet a váltás-

kor. A váltókról elmondható, hogy kevésbé voltak beskatulyázhatók.

Azok voltak a leelégedettebbek karrierjükkel, akiknek az első öt évben sikerült legalább két lépcsőfokot előrelépni. Ebben a szakaszban előfordult helyettesítéssel, részmunkaidőben történő vagy szerződéssel történő alkalmazás, sőt munkanélküliek is voltak. A következő öt év a pozíció emelkedésének időszaka volt. Ahol nem volt lehetőség erre, ott volt más mód a dolgozói elégedettség növelésére: pl. a dolgozó támogatása a tandíj visszafizetésében, alkotómunka végzése. Legnagyobb elégedettséget az előrelépés jelentette. Úgy tűnik tíz év bizonyítása, tíz év gyakorlati tapasztalata szükséges ahhoz, hogy valaki vezető szerephez jusson.

A 1988-as évfolyam zöme megmaradt első munkahelyén.

Érdekes, hogy ahhoz képest, hogy a könyvtárosi pályára alulfizetett, senki nem említette ezt negatív tényezőként. Inkább a szolgáltatásokra fordítható összeget kevesellték.

Az oktatással kapcsolatosan az volt a vélemény, hogy a katalógizálás, információkeresés, referenzmunka területén megkapták a legfontosabb alapokat. A menedzsment kurzusokról alkotott vélemény már nem volt ilyen egyértelmű.

A könyvtárosok nagy része élvezte a világháló megjelenése által nyújtott kihívásokat, lehetőségeket és szabadságot.

A végzetek 80%-a a pályán maradt. Arra a kérdésre, hogyan őrizhették meg kezdeti lendületüket, a következő pozitívumokat említették: a munka változatossága, hogy emberekkel (olvasók, kollegák) lehet dolgozni, tudományos fokozat szerzésére van mód, a honlap-készítés kihívása és öröme, publikálási lehetőség, részvétel szerkesztői feladatokban.

Nagy szerepe van a szakmai elégedettségben a szakmai szervezetekben való munka lehetőségének és a mentoroknak. Van, aki közvetlen főnökét, mások szakmai csoportokat, esetleg professzorokat említettek mentorként. S most már ez a generáció ma-

ga is pártfogóként jelenik meg az új generáció számára.

A „baby boom” korosztály könyvtárosai nyugdíjba készülnek. A nyugdíjazási hullám felveti a fiatalok képzésének szükségességét.

(Szénászy Mária)

05/020

NEWHOUSE, Ria – SPISAK, April: Fixing the first job = Libr.J. 129.vol. 2004. 13.no. 44-46.p.

Új könyvtárosok véleménye a szakma problémáiról: egy amerikai felmérés eredménye

Felmérés [forma]; Könyvtárosi hivatás; Munkabér, alkalmazás

Az Egyesült Államokban a kezdő könyvtárosok munkahelyükön a bürokrácia falaiba és az új dolgokkal való szembenállásba ütköztek. Annak megállapítására, hogy ez mennyire jellemző, felmérést végeztek, amelyben 124 pályakezdő könyvtáros vett részt. Vizsgálták az oktatást, a munkahelyi fogadtatást, s hogy magát a végzendő munkát olyanak találták-e, amilyen az elképzelésük volt.

A válaszolók zöme pozitív választ adott, de természetesen rossz tapasztalatok is felmerültek.

A képzéssel kapcsolatban csak 26,1% volt elégedetlen. Az mindenestre kiderült, hogy óriási különbségek vannak az akkreditált könyvtársképző intézmények között időben, pénzben, kurzusszámban, színvonalban. Ugyanakkor a munkaerőpiac nincs tekintettel erre, és a munkahelyek mindenütt elvárják, hogy a végzett hallgató jártas legyen a katalógizálásban, a kölcsönzésben, a költségvetésben, de legyen felkészült a programozás, az olvasószolgálat, a pályázatírás, a marketing, és a menedzsment területén is.

Kaptak ugyan ismereteket, de sok helyen és témában csak felszíneset, s jellemző, hogy kevésnek találták a gyakorlati oktatást. A fiatalok már az állásinterjú hátrányba kerülnek – a gyakorlati képzés

hiánya miatt – idősebb, tapasztaltabb kollegáikkal szemben.

A pusztán elméleti képzés kevés. A munkahelyen így a kezdő könyvtáros túlterheltnak érzi magát, kudarcot vall, ami azt eredményezheti, hogy megfutamodik. Különösen azoknak nehéz, akik minimális képzésben részesültek, a munkahelyen pedig magas elvárásokkal szembesültek.

Arra a kérdésre, hogy mi vonzotta őket a pályára, az előző nemzedékhez hasonló válaszokat adtak: ők is segíteni szeretnék a használókat. A cél tehát ugyanaz, csak az ezt megvalósító eszközök változtak meg. A különbség, ők nem tetszelegnek a mártír szerepében, hanem szóvá teszik az alacsony béreket, az új dolgok bevezetésének nehézségét.

Melyek azok a problémák, amikkel szembesültek? Fényes szemmel, tenni akarással, lelkesedéssel és nagyon kevés gyakorlati ismerettel jelentek meg a könyvtárban, ahol bedobták őket a mélyvízbe, és azt várták tőlük, hogy rejtőzzenek el a bürokrácia útvesztőiben, és adják fel intellektuális szabadságukat. Nem látták előre a szigorú adminisztrációs megkötéseket, a döntéshozatalt megnehezítő bürokráciát, az új dolgok bevezetésének akadályait. Amikor valamilyen új ötlettel állnak elő, túl gyakran hallják: „Ez nem fog működni, sose csináltuk így!” vagy: „Azért, mert mi mindig így csináltuk”. Így nem csoda, ha beválik a jóslat, s elvesztik lelkesedésüket. Mindezek ellenére a megkérdezettek 30 év feletti körének 83,2%-a el tudja képzelni, hogy közművelődési könyvtáros maradjon élete végéig. A 30 év alattiak közül ez az arány csak 50%.

Annak ellenére, hogy 57,9% azt vallotta, hogy befoгодóak voltak velük a kollegák, sokan úgy érzik, erősen működött a „megszoksz vagy megszoksz” elv.

Azzal a ténnyel, hogy olyan pályát választottak, ahol nem fizetik meg őket értékükön, akkor találkoznak, mikor vissza kell fizetni a tanulmányaik fedezésére felvett kölcsönt. Fizetésük negyedét erre a célra kell fordítaniuk, másodállást, többletmunkát

kell vállalniuk, s reménytelennek látszik számukra az önálló otthon megteremtésének lehetősége. Az emelkedő oktatási költségek nincsenek arányban a bérezéssel.

Mi az, ami a fiatal generáció idegeire megy? Legtöbben az öltözködési kódex elavultságát hangsúlyozták. A munkaidő kérdésében is egész másként gondolkodnak, mint a „baby boom” idején munkába állt elődeik, akik hálásak voltak, hogy van munkahelyük. A fiatalok nem szívesen vállalnak túlmunkát, s ha mégis vállalnak, elvárják, hogy azt rendszeresen fizessék is meg. Érdekes, hogy a vezetésben való részvétel se túl vonzó számukra, éppen a sok elfoglaltság és az alacsony bér miatt.

A fiatalok a kollektív siránkozás helyett szeretnék összefogni a könyvtáros-társadalmat a problémák megoldására. Ehhez azonban szükség van mindkét generáció kompromisszum-készségére. A szerzők szerint ki kell használnunk a fiatalokban rejlő lehetőségeket, és nyitottabbaknak kell lennünk a változásokra.

Összefoglalva: a nyitott, befogadó könyvtár négy ismérve:

1. *Támogatja az alkalmazottak tanulmányait.* Látva a képzés költségeit, ajánljon vonzó juttatásokat és tisztességes fizetést. Harcoljon az oktatás költségeinek csökkentéséért. Ösztöndíj, gyakorlati lehetőség biztosítása.
2. *Képi a dolgozókat.* A folyamatos képzés, mentor biztosítása. Nagy segítség, ha az első két hétben gyakorlott könyvtárossal párban végezheti a munkát a kezdő könyvtáros. Pártfogás, bizalom, lehetőség alapvető a kezdők számára.
3. *Nem fukarkodik a dicséretben.* A rendszeres és becsületos visszajelzés, értékelés, dicséret kiemelt szerepe a munkahely megszeretésében.
4. *Nyitott az új ötletekre, megoldásokra.* Alapvető alkotóelem a munkahelyi első benyomások között az a tudat, hogy a többiek számítanak a dolgozó munkájára, s elfogadják, értékelik ötleteit.

(Szénászky Mária)

05/021

SOSIŃSKA-KALATA, Barbara: Dłaczego i jak powstał projekt kodeksu etyki zawodowej bibliotekarzy pracowników informacji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich = Bibliotekarz. 2004. 10.no. 2-4.p.

Miért és hogyan hozta létre a Lengyel Könyvtárosok Egyesülete a könyvtárosok és információs szakemberek etikai kódexének projektjét?

Könyvtárosetika; Szabályzat -könyvtári

Lengyelországban mostanáig nem volt gyakori jelenség az egyes foglalkozások szakmai etikai kódexének megalkotása. A szakmai egyesületek alapszabályai általában tartalmazzák a szakmára vonatkozó etikai elvek elvárását, azok részletes írásbeli kidolgozása azonban eddig nem volt jellemző.

Bizonyos etikai kódexek felfogása szerint azoknak csak akkor van értelmük, ha szigorú elveken alapuló végrehajtható jogi aktushoz kapcsolódnak. A kodifikált etikai normák és elvek megszegése határozott szankciókkal jár, mely végső esetben a szakmához való jog megszüntetéséhez is vezethet. Ilyen kódexük van az orvosoknak, betegápolóknak, gyógyszerészeknek, jogászoknak, melyek régóta közzismertek.

A gyakorlatban ugyanakkor sok szakmai kódex elsősorban hivatásbeli viselkedési normának számít, mely egy belső szakmai közösség összetartását, misszióját is szolgálja nemcsak a szakma, hanem a szélesebb közvélemény szemében is. Az ilyen kódexek nagyon komoly szerepet töltenek be a szakma hivatássá történő alakításában.

Az Egyesült Államokban a szakmai vagy hivatásbeli etikai kódexek megalkotásában és felügyeletében a jelentős szakmai központoknak van szerepük. Jelenleg a fejlett országokban jellemzően növekedett az etikai problémával való foglalkozás. Ez számos különböző szakmában az etikai elvek megfogalmazásához és deklarálásához vezetett: az újságírók, menedzserek, reklámszakemberek, kereskedelmi közvetítők és tanácsadók, tanárok és professzorok,

levéltárosok, üzletemberek, informatikusok, bankárok, állami és önkormányzati hivatalnokok stb. esetében. A '90-es évek közepétől kezdve ez a tendencia Lengyelországban is megfigyelhető.

A könyvtárosok első etikai kódexét az USA-ban dolgozták ki 1909-ben, majd 1938-ban. Jelenleg mintegy 36 országban létezik ilyen kódex, amelyből 15 európai. Jellemző, hogy többségük az utolsó évtizedben keletkezett, legkorábbi közöttük a brit etikai kódex 1983-ból.

A lengyel könyvtárosok első próbálkozása az etikai kódex megalkotásával kapcsolatban 1990 végére tehető. A téma azonban még tíz évvel később sem különbös a lengyel könyvtárosok és könyvtártudomány számára. A szakmai etika iránti megnövekedett érdeklődés és a szakmai etikai kódexek megalkotásának igénye intő jele az erkölcsi normákkal kapcsolatos elégedetlenségnek, főleg az olyan közszolgálatot ellátó szakmákban, amilyen a könyvtári és információs tevékenység.

2003-ban a Lengyel Könyvtárosok Egyesülete országos konferenciát szervezett *A könyvtáros szakma tegnap és ma* címmel, amelyen a könyvtárosok és információs szakemberek szakmai etikai kódexének előkészítésére új projekt született meg. Néhány hónapos előkészítő vita után a kódex programja úgy készült el, hogy elemezték hozzá a külföldi könyvtáros egyesületek szakmai kódexeit, más szakmák kódexeit, és a szakma leendő kollégáinak, a könyvtár szakos hallgatóknak a véleményét is felmérték.

A kódex első verzióját az egyesület elnöke és főtítkára vitatta meg, majd átadták a tagság és a közvélemény értékelésére. Négy hónapon keresztül folytak a szövegegyeztetések, részletes értelmezések és elemzések, a nem egyértelmű jelentésű pontok átdolgozásai. Ennek a tevékenységnek az eredményét most nyilvános vitára bocsátották.

Úgy tűnik, hogy a szöveg fogadtatása legalább annyira különböző lesz, amennyire a kérdésfeltevések is eltérőek voltak. A kódex formájának kidolgo-

zottságával kapcsolatban elismerik, hogy a szakma valamennyi területének fontos kérdését érinti. A könyvtárosok és az információs szakemberek közös szakma keretében való tárgyalását illetően elismerik, hogy az etikai normák és az alapvető szakmai küldetéstudat mindkét területen közös és azonos. Éljenjáró etikai érték a könyvtáros és információs szakmában az információkhoz való szabad és egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása, a tudományos és kulturális örökség közvetítése.

Az etikai normák és posztulátumok konzekvensen pozitív megközelítésében a könyvtárosok és információs szakemberek hivatásának alapjaiban fellelhető azonosságok és sajátosságok is megfogalmazódnak. Valószínű, hogy kollégáink könnyedén azonosítják, felismerik azokat a problémákat, amelyek a szöveg alapján a mai valóságban a gyakorlatban is előfordulnak. A kódex összességében nyújt etikai segítséget a problémás helyzetekkel és viselkedési normákkal kapcsolatban. Nem térhet ki teljes részletességében minden előforduló helyzetre, mindenek előtt arra törekszik, hogy kialakítsa a szakma etikai gondolkodásmódját, öntudatát.

A kódex kidolgozása éppen félfúton tart. Életbeléptetésével, autentikus elismertetésével és szakmai környezetben való alkalmazásával egyidejűleg még számos feladatot szükséges megoldani, tisztázni. A kódexet széles körű vitára szükséges bocsátani a szakfolyóiratokban. A könyvtáros és informatikus hallgatók számára „kötelező irodalomként” kell szolgálnia. Remélhető, hogy a lengyel könyvtáros szalma valódi haszonra tehet szert általa.

(Prókai Margit)

Oktatás és továbbképzés

05/022

AHTI, Ritva-Hokka: Aihetta ihmettelyyn = Kirjastolehti. 2004. 5.no. 4.p.

Változtatni kell a könyvtárosképzés tartalmán

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

A könyvtárosi munkában a gyűjtemény, a dokumentumok ismerete ugyanolyan lényeges, mint a szolgáltatási tudnivalók és készség. Innen nézve szakmánk képzési állapota meglehetősen sajtóságos. Ma már nem könyvtárosokat képzünk Finnországban, hanem információs szakembereket. Önmagában véve támogatandó, hogy ilyen szakemberek is legyenek a könyvtárakban, szükség van (volna) azonban művelt, az irodalomban, a zenében és egyéb területeken tájékozott könyvtárosokra is. Ha nem tudjuk megkülönböztetni Mozartot Moliere-től, információszolgáltatóként is nehéz tevékenykedni.

Emellett fejlesztőkre is szükség van a könyvtárügy területén. Az ő eredményes működésük feltétele mind a könyvtár(ügy) történetének, mind jelenének ismerete, mert a könyvtár stratégiáját, a „jövővizíót” nem lehet elkészíteni úgy, hogy a könyvtárról való tudásunk kizárólag az információkeresésre korlátozódik. Jelen pillanatban alig folynak könyvtártudományi kutatások, nélkülük pedig a fejlesztés sem lehetséges. Egyik parlamenti képviselő is szóvá tette már, hogy a könyvtárosképzés tartalmában milyen kis rész jut a gyűjteményismeretnek. A gyógyszerészhez hasonlította a könyvtárost, akinek nemcsak a gyógyszerek eladásával, hanem mibenlével is tisztában kell lennie.

Újra kellene kezdeni a könyvtártudomány oktatását és a könyvtárosok képzését. Erre jó lehetőség kínálkozik például a Jyväskyläi Egyetem művészeti és kulturális tanszékcsoportján, ahol többek között muzeológiát és modern kultúrát is tanítanak. Itt lehetne oktatni a könyvtár társadalmi szerepével fog-

lalkozó stúdiókat, és itt kaphatnának lehetőséget a hallgatók az irodalomban és egyéb területeken történő elmélyedésre.

(Sz. Nagy Lajos)

05/023

MIKAČIĆ, Mira: Bibliotečna informacijska znanost na filozofskom fakultetu Sveučilišta U Zagrebu = Informator. 31.vol. 1998. 3-4.no. 137-149.p. Bibliogr. 16 tétel.

Res. angol nyelven

Könyvtártudományi oktatás a Zágrábi Egyetem filozófia tanszékén

Dokumentálóképzés; Informatika; Tanterv, óraterv

A Zágrábi Egyetem filozófia fakultásán 1977-ben két-éves könyvtártudományi képzésre nyílt lehetőség, 1994-pedig beindult a posztgraduális könyvtárosképzés is. Mind az alsóéves, mind a posztgraduális képzésnek az informatikai (információtudományi) tanszék adott helyet, ahol nemcsak a könyvtárosok, hanem a levéltárosok, muzeológusok és információs szakemberek képzése is folyik. Posztgraduális könyvtárosképzés már létezett az egyetemen 1961 és 1980 között; 1974-ben a tanrendet is publikálták.

A szerző az akkori és a jelenlegi posztgraduális képzés tanrendjét hasonlítja össze három tantárgycsoport alapján: általános kötelező tárgyak (az összes fő tanulmányhoz), a könyvtárosképzés kötelező tárgyai és a könyvtárosképzés választható tárgyai. Megállapítja, hogy az általános kötelező tárgyak egyik tanrendben sem bizonyultak megfelelő megoldásnak. A könyvtáros szakma társadalmi tevékenység, ezért az elméleti alapok elsajátítására szükség lett volna a *filozófiai antropológia* és az *alkalmazott társadalomtudományok elmélete* tárgyak oktatására. A könyvtártudomány kötelező tárgyait szakosodásnak tekintik, ami az évek folyamán változhat. Ez az ötlet alapjában véve jó, de kérdés, hogy a megadott tárgyak a legjobbak-e. Ebben az értelemben jobb lenne, ha a választható tárgyak közül lehetne olyan elméleti tudományokat felvenni,

amelyek megalapozták a szakirányú képzést. Például az előző tanrendben szerepelt a logika, a nyelvészet és a kommunikáció-tudomány, melyeket a hallgatók szerettek.

Annak érdekében, hogy képet kapjon az informatika keretén belül oktatót összes fő tudományág helyzetéről, a szerző tanulmányozta az informatikai tanszék oktatóinak publikációit. Ezek között muzeológusok, lexikográfusok és könyvtárosok írásai szerepeltek, de levéltárosok nem voltak a szerzők között. A tanulmányok között csak a muzeológusok és a lexikográfusok írásai szóltak a saját területükön folyó tevékenységekről, a könyvtárosokéi nem. Ezért, jóllehet a megjelent írások magas színvonalúak voltak, hiányosnak bizonyultak a négy informatikai szakterület közös elméleti alapjának lefektetéséhez. A szerző osztja Tomislav Šola muzeológus véleményét, hogy az első helyen az információtudomány definíciójának és lefedési körének kérdését kellett volna megoldani (amely mindegyik informatikai tudományágra érvényes), multidiszciplináris kutatás útján. Továbbá az 1982-ben a filozófiai tanszéken javasolt tantervet tanulmányozni kellett volna az 1994-es posztgraduális képzés megtervezése során.

(Autoref.)

05/024

PRÉVOT-HUBERT, Martine: Les professionnels de l'information en France: de la formation initiale à la formation continue jusqu'à la certification professionnelle = Documentaliste. 41.vol. 2004. 3.no. 182-186.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Információs szakemberek képzése Franciaországban

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

Hogyan alakul az információs szakemberek képzése Franciaországban? A diplomás kurzusok nagy változáson mennek keresztül az egyetemi rendszernek az európai diplomarendszerre való átérése mi-

att (licenz, masters és Ph.d.). A továbbképzés rendszere is megváltozik az új törvénnyel, amely mindenkinek biztosítja a jogot munka utáni képzéshez. A vállalatok és más szervezetek részéről növekszik az igény a „munkára kész” jártasságok iránt, aminek egyik megoldása a szakmai bizonyítvány. A szakmai bizonyítvány erős összekötő kapcsot jelenthet a diplomás programok, a továbbképzés és a munkaerőpiac között.

(Autoref.)

05/025

CLARC, Jessica L.: Consumer health staff training in a public library setting = J.Hosp.Lib. 3.vol. 2004. 3.no. 53-62.p.

A személyzet továbbképzése egészségügyi tájékoztatásra egy amerikai közkönyvtárban

Közművelődési könyvtár; Szakirodalom -egészségügyi; Szolgáltatások használata; Továbbképzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A lakosság rendelkezésére álló közhasznú egészségügyi-orvosi információk hatalmas tömege miatt megnőtt a közművelődési könyvtárosok szerepe az ilyen információk értékelésében és szolgáltatásában. Mivel a Carnegie Library of Pittsburgh (CPL) központi könyvtárában és 18 városi fiókkönyvtárában közhasznú egészségügyi szolgáltatásokat is kíván nyújtani, a következetes, magas színvonalú közhasznú szolgáltatások megteremtése érdekében tervet készített a személyzet folyamatos továbbképzésére. A cikk bemutatja, hogy a könyvtár hogyan ismerte fel a továbbképzés fontosságát; kutatta ki a lakosság és a személyzet igényeit; alakította a képzést a felismert igényekhez; fejlesztette ki az oktatás tartalmát úgy, hogy annak elemei a képzés utá-

ni mérésre alkalmasak legyenek; és végül hogyan indította el a továbbképző tanfolyamokat.

(Autoref.)

Szabványok, normatívák

05/026

MUNDT, Sebastian: Standardizing statistics of the hybrid library: issues and perspectives = VINE. 34.vol. 2004. 3.no. 107-112.p. Bibliogr.

A hibrid könyvtár statisztikájának szabványosítása: eredmények és távlatok

Elektronikus könyvtár; Statisztika; Szabvány

A könyvtári statisztika szabványosítása szilárd alapot adott az adatok gyűjtésének, jelentésének és összehasonlításának. Az elektronikus források megjelenésével és helyfoglalásával a hagyományos médiumok mellett a könyvtári állományokról és használatukról való statisztikai adatgyűjtés- és szolgáltatás bonyolultabbá vált. A „hagyományos” könyvtár általában a következő főbb statisztikai tényezőkkel írható le: a gyűjtemény nagysága, növekedése és jellemzői; humán erőforrások területenként és végzettség szerint; az állományra, személyzetre és egyebekre fordított költségek; a hozzáférés lehetőségei (nyitva tartás, terület, olvasói férőhely, számítógépek stb.); az állomány és a szolgáltatások potenciális és tényleges használata. Ezen adatokból számítógépekkel további fontos mutatók képezhetők.

A hibrid könyvtár mindenféle forrás hozzáférést integrálja, a digitális világ különféle technológiáinak használatával, különféle médiákon keresztül. A statisztika három fő tényezője: a gyűjtemény, a költségek és a használat tekintetében hasonlóságok

és különbözőségek egyaránt találhatók. Míg a hagyományos könyvtár által beszerzett dokumentum annak fizikai élettartamáig (vagy kivonásáig) a könyvtár birtokában van, a digitális tartalom (pl. adatbázis, elektronikus folyóirat, e-könyv stb.) beszerezhető tartósan, licenszelhető korlátozott idejű vagy korlátozott számú használatra, esetleg ingyen hozzáférhető, s mindez problémákat okoz az állomány statisztikai adatainak megállapításakor. Az immár nem dokumentumok beszerzésére, hanem médiumokra fordított összeg megállapítása sem egyszerű, hiszen függ attól, hogy nyomtatott folyóirat előfizetéséről, konzorciumban való részvételről, visszamenőleges fájlok beszerzéséről, több éves licenz-szerződésről, a hozzáférés milyen és hány egyidejű használós módjáról van szó. (Az ISO egy munkacsoportja most foglalkozik e témákkal az ISO 9230:1991 revíziója kapcsán.) A gyűjtemény használata tekintetében az olvasót a használó és a távoli felhasználó váltja fel, és adatokat kell gyűjteni a könyvtárnak az információs jártasság fejlesztésére irányuló tevékenységéről is.

Az új körülmények új mértékeket kívánnak, ezek némelyikét már szabványosították, számosat még most vizsgálnak. Az elért eredmények és a folyó munkálatok ellenére a hálózatos források teljes statisztikai lefedése nem tűnik reális célkitűzésnek. Mivel mind a források, mind azok beszerzése és használata nagyban különböznek, hagyományos és elektronikus forrásokkal kapcsolatos statisztikai adatokat is célszerű elkülönítve mérni és gyűjteni. Valódi „hibrid” mértékeket még nem sikerült definiálni, kivéve néhány teljesítmény-mutatót, melyek a hagyományos, „fizikai” könyvtár stagnálását, vagy visszaesését mutatják a hálózati források és szolgáltatások emelkedésével szemben.

(Mohor Jenő)

Lásd még 74, 91